

LA INVOCACIÓ DIRECTA DE LA CARTA EUROPEA DE LES LLENGÜES REGIONALS O MINORITÀRIES ALS TRIBUNALS

Jordi Nieva Fenoll*

Resumen al final del artículo.

The abstract can be found at the end of the article.

La Carta europea de les llengües regionals o minoritàries hauria de ser d'invocació més freqüent als tribunals per part dels ciutadans. Malgrat això, sovint hom oposa suposats obstacles jurídics que semblen impedir que pugui ser així. Tanmateix, quan es miren de prop aquests teòrics entrebancs, l'observador s'adona que en la majoria d'ocasions és una interpretació esbiaixada d'aquestes traves el que fa que la Carta no sigui d'aplicació més freqüent. És discutible si la Carta atorga drets directament als ciutadans, però el que no és rebutible és que com a tractat internacional ratificat per l'Estat espanyol, superior en rang a qual-sevol llei orgànica o ordinària, el seu contingut ha d'informar tot l'ordenament jurídic i, per tant, la seva aplicació no hauria de generar pas tants inconvenients com s'observa a la pràctica dels tribunals. A l'article s'analitzen les diferents maneres de superar aquests obstacles, per tal que els ciutadans trobin en la Carta l'empara dels seus drets que van desitjar els inspiradors d'aquest tractat internacional.

Paraules clau: primàcia; tribunals; rang; tractat.

* Jordi Nieva Fenoll, professor titular de dret processal. Universitat de Barcelona.

Data de recepció de l'article: 16.03.2009; data d'avaluació: 24.04.2009; data d'acceptació de la versió final: 22.06.2009.

Sumari

1. Introducció
2. La primàcia i efectivitat dels tractats internacionals
3. Primàcia i constitucionalitat dels tractats internacionals subscrits per Espanya
4. La superioritat en rang de la Carta europea respecte de la Llei orgànica del poder judicial i altres lleis de l'Estat
5. L'al·legació de la Carta als tribunals per part dels ciutadans
6. Aplicació concreta de la Carta als tribunals amb jurisdicció a la comunitat autònoma i als tribunals amb jurisdicció a tot l'Estat
7. Conclusions

1. Introducció¹

L'ús de les llengües regionals i minoritàries als tribunals troba sovint entrebancs. És una realitat coneguda de fa temps i que té diferents causes, algunes de jurídiques, però moltes de caire històric, sociològic i ideològic fins i tot.

Aquest estat de la qüestió és sorprenent si es contrasta amb les previsions de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries.² La Carta és un tractat internacional ratificat per Espanya el 2 de febrer de 2001 (BOE 15-09-2001), amb l'autorització de les Corts Generals prevista a l'article 94.1 CE. Faig esment de totes aquestes dades tècniques de la norma jurídica perquè de vegades sembla que la Carta no tingui aquest valor normatiu. Sovint veiem, no ja un oblit, sinó un absolut menyspreu per les disposicions de la Carta, ignorant absolutament el que és i significa un tractat internacional, fent passar la Carta per una mena de document de treball, recomanació, potser *soft law*,³ però sense cap autèntic valor normatiu.

1. Agraïxo amb amistat a en Joan Ramon Solé i Durany la seva important col·laboració per a la conclusió d'aquest treball.

2. Sobre les intenses discussions prelegislatives que van portar a l'aprovació de la Carta, *vid.* DE PUIG, Lluís M., «Informe provisional sobre la preparació d'un projecte de Carta europea de les llengües regionals i minoritàries», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 8, 1986, p. 79 i s., i molt especialment, del mateix autor, «Debat i elaboració de la Carta europea de les Llengües», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 16, 1991, p. 153 i s. També a PETSCHEN, Santiago, «Entre la política y el Derecho: La carta europea de las lenguas regionales o minoritarias», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 66, 1989, p. 127 i s. CASTELLS, José Manuel, «Efectos jurídicos de la ratificación por España de la Carta Europea de Lenguas regionales o minoritarias», *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 69 (2), 2004, p. 224 i s.

3. Sobre aquest concepte en relació amb el concepte de *diversitat lingüística* de l'article 22 de la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea, vegeu CAMPINS ERITJÀ, Mar, «El reconeixement de la diversitat lingüística a la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 38, 2002, p. 106.

En aquest treball es farà esment de les diferents excuses que hom acostuma a pretextar per incomplir les disposicions de la Carta, analitzant la seva raonabilitat, però també examinant els arguments que intenten desactivar aquestes excuses en la pràctica.

Amb això es pretén ajudar, finalment, els ciutadans. I es considera inclosa en aquesta categoria de “ciutadans” a tot participant en el procés, sigui jutge, advocat, fiscal, secretari judicial o testimoni, etc. Vull que quedi ben clar que no pretenc desenvolupar cap qüestió política, que rebutjo profundament des de bon principi com a rerefons del present treball. Consisteix senzillament a comentar l'aplicabilitat en els processos jurisdiccionals d'un tractat internacional sense cap idea preconcebuda. Perquè de l'únic que es tracta, de l'únic que tracta la Carta en matèria de justícia, és del fet que qualsevol ciutadà pugui utilitzar la llengua oficial que vulgui en un procés, sigui quina sigui aquesta llengua. Analitzem quina força té, en la realitat, aquest tractat internacional.

2. La primacia i efectivitat dels tractats internacionals

La discussió sobre la primacia d'un tractat internacional és un tema clàssic, tot i que en bona mesura superat, almenys a Espanya i a molts altres estats europeus. Tot i que com a processalista és una matèria que va més enllà del meu àmbit, m'hi haig de referir de manera breu i bàsica per tal de donar explicació a algunes idees que es desenvoluparan en aquest treball. Sigui com sigui, sobre la matèria de la primacia existeixen fonamentalment dues teories principals, anomenades per la doctrina *dualista* i *monista*.⁴

La doctrina dualista és la més antiga i, per què no dir-ho, antiquada. Parteix de la base que l'ordenament internacional dels tractats i l'ordenament intern són dos mons separats, de manera que el Dret dels tractats no és directament aplicable dintre de l'Estat mentre no esdevé Dret intern. La teoria té com a fonament que l'obligat per un tractat internacional és l'Estat com a ens de Dret internacional. I, per tant, les institucions d'aquest Estat haurien de traduir a disposicions de Dret intern tota la regulació que contingui el tractat. I si no ho fan, el tractat, simplement, no és aplicable, la qual cosa vol dir que no pot ser en cap cas objecte d'invocació davant dels tribunals reclamant-ne l'aplicabilitat. Fins i tot un cop incorporat al Dret intern, podria ser derogat, natural-

4. *Vid.* àmpliament, MANGAS MARTÍN, Araceli, «La recepción del Derecho internacional por los ordenamientos internos», a: DÍEZ DE VELASCO, Manuel, *Instituciones de Derecho Internacional Público*, Madrid, 2008, p. 242, autora que seguiré en tota aquesta explicació.

ment, per una norma posterior, també de Dret intern. Realment, amb aquesta teoria, la majoria de tractats internacionals serien paper mullat, o podrien esdevenir-ne en un tres i no res. Tanmateix, val a dir que és la teoria que, curiosament, perdura en la ment de la majoria de juristes que no són especialistes en Dret internacional.

La teoria monista canvia totalment el punt de partida. Amb la doctrina dualista és el Dret intern el que, en el fons, crea el Dret internacional, o almenys garanteix la seva efectivitat. En canvi, segons la teoria monista, el Dret intern existeix perquè hi ha un ordre internacional que reconeix poder als seus subjectes (els estats) per crear normes jurídiques. Amb això es conclou que el Dret intern no és més que una derivació del Dret internacional, i per això la pròpia existència i efectivitat del Dret intern depèn de la seva conformitat amb la norma internacional.⁵ Com ha afirmat encertadament Mangas Martín, «*el Estado no puede desconocer internamente las normas que ha generado externamente*».⁶ Aquesta és l'orientació actualment vigent i respectada per Espanya com a subjecte de Dret internacional.⁷

A més, és la doctrina que es desprèn clarament dels tractats internacionals ratificats per Espanya, i que tenen un major nombre de signataris. En concret, el Conveni de Viena sobre el Dret dels tractats de 23 de maig de 1969 estableix el següent:

Art. 26. "Pacta sunt servanda". Todo tratado en vigor obliga a las partes y debe ser cumplido por ellas de buena fe.

Art. 27. El derecho interno y la observancia de los tratados. Una parte no podrá invocar las disposiciones de su derecho interno como justificación del incumplimiento de un tratado. Esta norma se entenderá sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 46.

La Carta de les Nacions Unides de 26 de juny de 1945 conté disposicions que refermen l'anterior, en el mateix sentit, ja que el seu article 2.2 obliga que els estats compleixin de bona fe les obligacions derivades de la pròpia Carta. És a

5. KELSEN, Hans, *Reine Rechtslehre*, Wien, 1934, p. 134, explicava aquesta realitat, potser difícil d'entendre a primer cop d'ull, d'una manera especialment gràfica, tot comparant el Dret internacional consuetudinari amb el Dret estatal, i l'Estat amb la família: «*Auch die Familie ist als rechtlich Gemeinschaft älter als der [...] Staat; und dennoch ist es die staatliche Rechtsordnung, auf der heute die Geltung der Familienrechtsordnung beruht*».

6. MANGAS MARTÍN, «La recepción...», *op. cit.*, p. 243.

7. *Vid.* las dues SSTs (Sala 1a), de 22.5.1989 (índ. CENDOJ 28079110011989101819 i 28079110011989100200), FD 1 totes dues sentències.

dir, les seves obligacions internacionals, en les quals tenen indubtablement un paper principal els tractats internacionals.⁸

I és exactament el mateix que disposen moltes normes constitucionals estrangeres del nostre entorn. Amb diferents matisos, podem dir que la majoria de normes fonamentals dels països que ens envolten disposen la primacia del Dret internacional respecte del Dret intern. Especialment clar és el cas de les constitucions alemanya,⁹ austríaca¹⁰ i portuguesa,¹¹ que reconeixen el Dret internacional directament com a part del seu Dret intern, seguint completament la doctrina monista. També són monistes les constitucions italiana¹² i francesa,¹³ atès que, tot i que amb una formulació menys radical que les anteriors, reconeixen el valor superior del Dret internacional respecte dels seus ordenaments jurídics interns. I aquest mateix valor tenen també a les constitucions que es classifiquen de dualistes moderades,¹⁴ perquè obliguen els parlaments dels seus estats a convertir els tractats en un acte legislatiu intern. És el cas de Bèlgica¹⁵ o dels Països

8. «Art. 2.2. Los Miembros de la Organización, a fin de asegurarse los derechos y beneficios inherentes a su condición de tales, cumplirán de buena fe las obligaciones contraídas por ellos de conformidad con esta Carta.»

9. «Art. 25 de la Constitució de 8.5.1949. *Die allgemeinen Regeln des Völkerrechtes sind Bestandteil des Bundesrechtes. Sie gehen den Gesetzen vor und erzeugen Rechte und Pflichten unmittelbar für die Bewohner des Bundesgebietes.*» S'ha de dir, però, que Alemanya és un Estat dualista quant a la recepció dels tractats, segons reiterada jurisprudència del Tribunal Constitucional alemany (vid. SS. de 29.5.1974, S. de 22.10.1986 i de 18.7.2005).

10. «Article 9 de la Constitució austríaca de 19.1.1945. (1) *Die allgemein anerkannten Regeln des Völkerrechtes gelten als Bestandteile des Bundesrechtes.*»

11. «Article 8 de la portuguesa de 2.4.1976. 1. *As normas e os princípios de direito internacional geral ou comum fazem parte integrante do direito português.*

2. *As normas constantes de convenções internacionais regularmente ratificadas ou aprovadas vigoram na ordem interna após a sua publicação oficial e enquanto vincularem internacionalmente o Estado Português.*

3. *As normas emanadas dos órgãos competentes das organizações internacionais de que Portugal seja parte vigoram directamente na ordem interna, desde que tal se encontre estabelecido nos respectivos tratados constitutivos.*»

12. «Art. 10 de la Constitució italiana de 27.12.1947. *L'ordinamento giuridico italiano si conforma alle norme del diritto internazionale generalmente riconosciute.*» De tota manera, la qüestió també és polèmica a Itàlia. De fet, la seva jurisprudència ha generat alguna de les resolucions més famoses del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees, com el cas 6/64 Flaminio Costa c. ENEL, S. 15.7.64, Rec. 1964, p. 1141.

13. «Art. 55 de la Constitució francesa de 4.10.1958. *Les traités ou accords régulièrement ratifiés ou approuvés ont, dès leur publication, une autorité supérieure à celle des lois, sous réserve, pour chaque accord ou traité, de son application par l'autre partie.*»

14. MANGAS MARTÍN, «La recepció...», *op. cit.*, p. 244.

15. «Art. 167 de la Constitució belga de 17.2.1994. § 2 *De Koning sluit de verdragen, met uitzondering van die welke betrekking hebben op de aangelegenheden bedoeld in § 3. Deze verdragen hebben eerst gevolgnadat zij de instemming van de Kamers hebben verkregen.*

Baixos.¹⁶ Però un cop feta aquesta conversió, en tot cas el Dret dels tractats té valor superior a l'ordenament intern i, com aclareix l'article 94 de la Constitució holandesa, és d'aplicació preferent si entra en col·lisió amb aquest darrer.¹⁷

Per consegüent, sembla que realment no hi ha cap dubte que almenys en els estats que ens són més propers legislativament i culturalment, la primacia del Dret internacional és un fet indiscutible, amb diferents versions i maneres de dir-ho, però totes coincidents finalment en aquest punt.

3. Primacia i constitucionalitat dels tractats internacionals subscrits per Espanya

El cas d'Espanya és una mica més complex, ja que, d'entrada, es distingeixen els tipus de tractats que l'Estat pot subscriure. D'una banda, hi ha els tractats que comporten cessió de sobirania, és a dir, traspàs de l'exercici de competències constitucionals a organitzacions o institucions internacionals (art. 93 CE) i els que no en comporten. Però centrant-nos en els tractats del tipus de la Carta Europea que estem comentant, evidentment aquest tipus de normes internacionals no impliquen en absolut una cessió de sobirania.

Tanmateix, sí que és possible que contravinguin disposicions de Dret intern, la qual cosa els pot situar en el supòsit de l'article 94.1.e CE, és a dir, dintre del tipus de tractats que «suposin modificació o derogació d'alguna Llei o exigeixin mesures legislatives per a la seva execució».

Encara que no és matèria d'aquest treball, després es tractarà breument la qüestió de si l'ordenament intern és contrari a la Carta europea. Però si fos així, el mateix article 94 exigeix una autorització prèvia de les Corts Generals en aquests casos. Si no existeix aquesta contradictòrietat i el tractat no afecta cap altre dels punts de l'article 94,¹⁸ no es requereix aquesta autorització.

§ 3. *De in artikel 121 bedoelde Gemeenschaps- en Gewestregeringen sluiten, ieder wat haar betreft, de verdragen die betrekking hebben op de aangelegenheden waarvoor hun Parlement bevoegd is. Deze verdragen hebben eerst gevolg nadat zij de instemming van het Parlement hebben verkregen.»*

16. «Constitució holandesa de 24-8-1815 (reformada profundament el 27-2-1983): art. 93. *Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.»*

17. «Art. 94. *Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.»*

18. «a) Tractats de caràcter polític.

En qualsevol cas, com reconeix l'article 96 CE, els tractats internacionals, un cop publicats oficialment a Espanya, «formaran part de l'ordenament intern», la qual cosa situaria, en principi, l'Estat espanyol dintre dels corrents monistes moderats.¹⁹ I, per tant, cap norma del Dret intern de rang inferior a la Constitució pot anar en contra del que disposi un tractat internacional, com ho té declarat des de fa molt de temps i reiteradament la jurisprudència tant del Tribunal Suprem²⁰ com del Tribunal Constitucional.²¹

L'article 95 CE, però, comporta alguns dubtes en cas que sigui la norma constitucional la que contingui disposicions contràries al tractat. Aquest precepte subjecta l'aprovació de tractats internacionals contraris a la Constitució a la revisió prèvia del Tribunal Constitucional abans de la ratificació.

I en existir aquest article 95 CE, la primacia dels tractats internacionals respecte de la Constitució és molt dubtosa. La pregunta és què succeiria si el Tribunal Constitucional a través d'un recurs o qüestió d'inconstitucionalitat, declarés el tractat contrari a la Constitució, lògicament en els casos en què no hagués exercit el control previ de què parlava abans. La solució és clara: al marge de la responsabilitat internacional de l'Estat espanyol, o la possible denúncia del tractat, el fet és que el conveni internacional esdevindria inaplicable. Nul evidentment no, però en tot cas no es podria aplicar. I l'única solució possible per mantenir la vigència interna del tractat, *rebus sic stantibus*, seria iniciar el procediment de reforma de la Constitució.²²

En tot cas, si no es produeix aquest autèntic desastre jurídic i el tractat no és contrari a la Constitució, és plenament aplicable sense més. En paraules, un

b) Tractats o convenis de caràcter militar.

c) Tractats o convenis que afectin la integritat territorial de l'Estat o els drets i els deures fonamentals establerts en el títol I.

d) Tractats o convenis que impliquin obligacions financeres per a la Hisenda Pública.

e) Tractats o convenis que suposin la modificació o la derogació d'alguna llei o l'execució dels quals exigeixi mesures legislatives.»

19. Així ho afirma MANGAS MARTÍN, «La recepción...», *op. cit.*, p. 246.

20. *Vid.* STS (Sala 1a) de 28.7.2000 (n. rec. 2751/1995), FD 1: «...como dispone el art. 96.1 de nuestra constitución y señala el art. 1.5 del Código civil, haciendo preferente su aplicación como ya han declarado las sentencias de 27 de enero de 1970, 17 de julio de 1971 y 17 de junio de 1974 -los compromisos internacionales de un instrumento expresamente pactado tienen primacía en caso de conflicto o contradicción con las fuentes de Derecho interno que pudieran diferir de lo estipulado, dicen las mismas- una vez que se han cumplido, como en el supuesto que se examina ocurre, los requisitos de publicación en el Boletín oficial del Estado...»

21. *Vid.* STC 237/2005 de 26.9.2005, FJ 5, encara que descartant la interpretació que n'havia fet el Tribunal Suprem, però reafirmant l'esmentada primacia.

22. *Vid.* MANGAS MARTÍN, «La recepción...», *op. cit.*, p. 250.

cop més de Mangas Martín:²³ «*En cuanto tales tratados son fuente directa y plenamente eficaces en el Derecho interno una vez publicados oficialmente, siendo susceptibles de crear por sí mismos derechos y obligaciones directamente exigibles por los particulares e invocables ante los órganos judiciales y administrativos (disposiciones self-executing o directamente aplicables).*»

Fins i tot el Govern i les Corts, segons recorda l'article 93 CE, han de vetllar pel compliment dels tractats, la qual cosa vol dir que en cas que les seves disposicions siguin incomplertes, les Corts haurien d'endegar les reformes legals pertinents per garantir que cap norma amb rang de llei pugui servir d'excusa contra l'aplicació d'un tractat internacional. I el Govern, per part seva, està obligat a dictar tots els reglaments necessaris que en garanteixin l'aplicabilitat i, finalment, els drets dels ciutadans que puguin derivar de la norma internacional.

Que un tractat sigui o no *self-executing* depèn completament de les seves disposicions, pel que fa al fet que aquestes generin o no drets en els particulars, o reconeixin el dret d'opció dels estats a acollir-se completament o parcialment a les seves disposicions. Per tant, caldrà analitzar el redactat de cada tractat internacional per veure de quin tipus és exactament. Tot i que aquesta qüestió, en els sistemes dualistes, també depèn, lògicament, del que es disposi al Dret intern sobre l'aplicabilitat dels tractats. Però no en els monistes, com el cas espanyol.

4. La superioritat en rang de la Carta europea respecte de la Llei orgànica del poder judicial i altres lleis de l'Estat

Com deia en començar, i ho repeteixo ara, la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries és un tractat internacional ratificat per Espanya el 2 de febrer de 2001 (BOE 15-09-2001), amb l'autorització de les Corts Generals prevista a l'article 94.1 CE.²⁴ I ara la frase té tot el sentit i crec necessària la reiteració després de tot el que s'acaba de dir en els epígrafs precedents.

La Carta europea no va tenir cap control previ de constitucionalitat a l'empara de l'article 95.2 CE perquè, en poques paraules, hagués estat del tot incom-

23. MANGAS MARTÍN, «La recepción...», *op. cit.*, p. 246.

24. Sobre tot el procés parlamentari que va portar a la ratificació, *vid.* CASTELLÀ SURRIBAS, Santiago, *La ratificació de l'Estat espanyol a la Carta europea de llengües regionals o minoritàries*, CIEMEN-Mercator, Document de treball, núm. 8., 2002, p. 8 i s.

previsible i fora de lloc demanar-lo. De fet, aquest control només s'ha demanat en dues ocasions des de 1978: en primer lloc, amb motiu del Tractat de Maastricht al 1992 i, en segon lloc, amb la Constitució europea l'any 2004. A més, sembla bastant evident que si la Constitució, al seu article 3.3 declara que «*la riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección*», un tractat que té precisament la mateixa finalitat de protecció i que prové del Consell d'Europa no pot ser sospitós d'inconstitucionalitat.²⁵

En canvi, sí que era necessària l'autorització de les Corts Generals, com va reconèixer la Comissió Permanent del Consejo de Estado.²⁶ Concretament, deia el seu dictamen: «*son diversos los aspectos de la Carta que inciden en materia legal*». I en conseqüència, en compliment de l'article 94.1.e CE que s'ha comentat abans, l'esmentada autorització era ineludible.

Però un cop concedida aquesta autorització, i si a més la Carta està publicada a Espanya, com ho està al BOE esmentat, els tribunals no en poden al·legar desconeixement, perquè estarien incomplint l'article 96 CE i, de fet, l'ordenament intern atès que, com diu el precepte, un cop publicat oficialment, el tractat internacional té consideració de Dret intern.

I també té una primàcia indubtable sobre les normes legals anteriors o posteriors, especialment en aquest cas en què es tracta d'un tractat de l'article 94.1 CE.²⁷ Si fossin anteriors, a l'argument que el tractat internacional és norma superior en rang a la llei s'afegiria el fet que, a més, *lex posterior derogat priori*. Però, a banda d'això, si la norma amb rang legal contrària al tractat fos posterior, el resultat seria exactament el mateix per la primàcia dels tractats que acabem d'estudiar.

I un cop dit això, cal determinar si la Carta europea és un tractat *self-executing* o no ho és. En principi s'hauria de dir que no ho és, perquè deixa un marge relativament ampli²⁸ als estats per escollir quin nivell de protecció de la Carta es-

25. *Vid.* en aquest sentit, TRIADÚ i VILA-ABADAL, Joaquim, «Perspectiva constitucional i Carta europea de les llengües regionals o minoritàries», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 37, 2002, p. 131.

26. Dictamen de 3.12.1992.

27. PÉREZ ROYO, Javier, *Las fuentes del Derecho*, Madrid, 2008, p. 170: «*únicamente los Tratados contemplados en el apartado 1 el artículo 94 tienen fuerza activa frente a la ley, pero todos tienen fuerza pasiva frente a la misma*».

28. En concret, 97 opcions de compromís possible, com remarcava CLOTET i MIRÓ, Maria Àngels, «La Carta Europea de las lenguas regionales o minoritarias», *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 1994, núm. 21 (2), p. 547.

tan disposats a complir (art. 2). Té relativa importància en aquesta consideració el fet que no sigui un tractat que regeix directament des de la seva aprovació, sinó que cal la ratificació concreta de cada Estat.²⁹ I és que l'enorme majoria de tractats requereixen, evidentment, aquesta ratificació, i no per això deixen de ser *self-executing*.

Un cop establert aquest nivell de protecció acceptat per l'Estat a través de l'instrument de ratificació del tractat, la carta no disposa enlloc que sigui necessari cap desplegament legislatiu per donar-li compliment.³⁰ Ans el contrari, a l'instrument de ratificació es diu que a les llengües minoritàries oficials reconegudes pels estatuts d'autonomia del País Basc, Catalunya, Illes Balears, Galícia, València i Navarra, s'hi aplicaran les disposicions de la part III de la Carta, és a dir, l'article 9.1, apartats a.i; a.ii; a.iii; a.iv; b.i; b.ii; b.iii; c.i; c.ii; c.iii; d; 2.a i 3.³¹

29. Vid. TRIADÚ i VILA-ABADAL, «Perspectiva constitucional...», *op. cit.*, p. 137.

30. El que no exclou, com veurem després, que siguin convenients reformes derogatòries.

31. Extracte de l'article 9: «[...] a) en els procediments penals:

i) assegurar que els òrgans judicials, amb la sol·licitud d'una de les parts, portin el procediment en les llengües regionals o minoritàries; i/o

ii) garantir a l'acusat el dret d'expressar-se en la seva llengua regional o minoritària; i/o

iii) assegurar que les demandes i les proves, escrites o orals, no es considerin desestimables només pel motiu que estiguin redactades en una llengua regional o minoritària; i/o

iv) redactar en les llengües regionals o minoritàries, amb la sol·licitud prèvia, els documents relatius a un procediment judicial, i recórrer, si és necessari, a intèrprets i a traduccions sense despeses addicionals per als interessats;

b) en els procediments civils:

i) assegurar que els òrgans judicials, amb la sol·licitud d'una de les parts, portin el procediment en les llengües regionals o minoritàries; i/o

ii) permetre, quan una part en un litigi hagi de comparèixer personalment davant d'un tribunal, que s'expressi en la seva llengua regional o minoritària sense incórrer per això en despeses addicionals; i/o

iii) permetre la presentació de documents i de proves en les llengües regionals o minoritàries, i recórrer, si és necessari, a intèrprets i a traduccions.

c) en els procediments davant de les jurisdiccions competents en matèria administrativa:

i) assegurar que els òrgans judicials, amb la sol·licitud d'una de les parts, portin el procediment en les llengües regionals o minoritàries; i/o

ii) permetre, quan una part en un litigi hagi de comparèixer personalment davant d'un tribunal, que s'expressi en la seva llengua regional o minoritària sense incórrer per això en despeses addicionals; i/o

iii) permetre la presentació de documents i de proves en les llengües regionals o minoritàries, i recórrer, si és necessari, a intèrprets i a traduccions;

d) adoptar mesures perquè l'aplicació dels apartats i) i iii) dels paràgrafs b) i c) anteriors i l'ús, si s'escau, d'intèrprets i de traduccions no comportin despeses addicionals per als interessats.

2. Les parts es comprometen a:

a) no rebutjar la validesa dels documents jurídics elaborats dins de l'àmbit de l'Estat només pel fet que estiguin redactats en una llengua regional o minoritària; [...]

3. Les parts es comprometen a fer accessibles, en les llengües regionals o minoritàries, els textos legislatius nacionals més importants i els que es refereixen en particular als parlants d'aquestes llengües, llevat que es disposi dels textos d'una altra manera.»

Apartats que són els que disposen gairebé tota la protecció de les llengües regionals i minoritàries als tribunals. I no s'estableix cap reserva, cosa que es podria haver fet perfectament, com recordava l'informe del Consell Valencià de Cultura de 20 de setembre de 1994 adreçat a la ministra Carmen Alborch.³² Per tant, de la mateixa manera que ho reconeixia el Consell General del Poder Judicial en un informe de 1995, hem d'afirmar que si l'ordenament espanyol es quedava enrere d'aquells continguts que l'Estat ratifiqués de la Carta (les disposicions de la qual es reconeixien expressament com més àmplies que la protecció de l'art. 231 LOPJ a aquell informe), caldria procedir «a la revisió de alguns aspectes de la actual normativa».³³

En aquestes condicions, totes les Institucions de l'Estat queden directament obligades al compliment de la Carta.³⁴ I, per tant, es confirma la conclusió que els tribunals no poden pretextar l'obediència a cap norma de rang legal per incomplir les disposicions de la Carta.

Doncs bé, l'informe del Comitè d'experts del Consell d'Europa de 21 de setembre de 2005³⁵ conclou clarament que l'ordenament espanyol incompleix aquests compromisos. En concret se centra en la manca de reformes legals quant a l'estructuració de la carrera judicial,³⁶ que comportaria l'adequat co-

32. P. 9-10: «Ello viene a significar que cada Estado aplicará a ciertas lenguas las "Medidas para promover el uso de las lenguas regionales o minoritarias en la vida pública" a que se refiere la Parte III, arts. 8 a 14, y que al menos deberá comprometerse a aplicar 35 párrafos o subpárrafos (los artículos están divididos, a la alemana, en párrafos). Es decir, al menos 35 medidas de protección y fomento, pero sin perjuicio de la obligatoriedad de aplicar los objetivos y principios del art. 7 (Parte II) a todas las lenguas. Pero quiere decir también que el Estado que se adquiera o ratifique queda en libertad de aplicar tales medidas y, al menos basta un cierto punto, en libertad de señalar a qué lenguas se han de aplicar». La redacció d'aquesta part va quedar a càrrec de Vicente Montés Penadés.

33. CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL, Informe de 15.11.1995, *Boletín de Información*, núm. 127, gener 1996, p. 27.

34. *Vid.* CASTELLÀ SURRIBAS, Santiago J., «La carta europea de les llengües regionals o minoritàries i l'article 22 de la carta dels drets fonamentals de la UE», *Llengua, Societat i Comunicació, Revista de Sociolingüística de la Universitat de Barcelona*, núm. 4, 2006, p. 62. També ARAGÓ GASSIOT, Matilde, Comunicació al Taller «Carta Europea y derechos lingüísticos del ciudadano», presentada al Congrés «Situación actual del euskera en la Administración de Justicia / Euskarak Justizia Administrazioan bizi duen egoeraren inguruko biltzarra», celebrat a Bilbao, 25-26 d'octubre de 2007. p. 2.

35. ECRML (2005) 4.

36. «D. Un problema general que afecta a todas las lenguas amparadas por la Parte III se refleja en el ámbito de la justicia. El cumplimiento de los compromisos contraídos en virtud del artículo 9 se ve negativamente afectado por una serie de deficiencias organizativas y prácticas, y por un marco jurídico incompleto. Esto se traduce en el incumplimiento de algunos de los compromisos más importantes, en particular, el desarrollo de los procedimientos en la lengua regional o minoritaria si una Parte así lo solicita. El Comité de Expertos considera que es necesario reconsiderar la estructura de carrera y de formación de la Administración de Justicia, para que un por-

neixement de la llengua per part dels jutges i magistrats, cosa que permetria l'íntegre compliment de la Carta. Aquesta qüestió va ser reafirmada a l'informe del mateix Comitè d'experts de 2008,³⁷ i ja havia estat molt detallada per l'informe de 2006 de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya,³⁸ subratllant especialment l'incompliment del dret d'opció lingüística dels ciutadans que es derivava de la manca de reformes en el sentit indicat, és a dir, que asseguressin l'obligatorietat del coneixement de la llengua minoritària per part del personal dels òrgans jurisdiccionals.³⁹

I el que després de tot el que s'ha explicat resulta sorprenent és que l'Estat espanyol, com a resposta a les recomanacions del Comitè d'experts, oposés la vigència de la legalitat orgànica espanyola,⁴⁰ que és justament la que hauria de canviar perquè, segons han reconegut tots els autors dels informes esmentats —que són de les més diverses tendències—, aquesta legalitat s'oposa al tractat internacional,⁴¹ que és superior en rang. Cal preguntar-se, en aquestes condicions, on ha quedat la declaració del Ministeri d'Afers Exteriors de 10 de maig de 1999,⁴² en la qual es deia literalment que «*el derecho a utilizar una len-*

centaje adecuado del personal de la Administración de Justicia destinado en las Comunidades Autónomas pertinentes tenga el conocimiento exigido de las lenguas regionales o minoritarias protegidas por la Parte III.»

37. Informe del Comitè d'experts del Consell d'Europa d'11.12.2008 (ECRML (2008) 5), p. 147.

38. *Vid.* p. 23 a 32.

39. *Op. cit.*, p. 28-29.

40. *Vid.* p. 174 de l'informe del Comitè d'experts del Consell d'Europa de 21.9.2005: «*En lo que al cumplimiento del artículo 9 de la Carta Europea de Lenguas Regionales o Minoritarias se recuerda el contenido del artículo 231 de la Ley Orgánica del Poder Judicial, ya recogido en el informe elaborado en 2002 en lo que hace referencia a la provisión de puestos de jueces y magistrados en las Comunidades Autónomas donde existe lengua co-oficial, en cuanto a la valoración, como mérito, y preferencia del conocimiento del idioma, si bien el Tribunal Constitucional NO lo considera requisito esencial o excluyente. La misma línea recoge el artículo 431 de la misma norma en cuanto a la provisión temporal de vacantes y el artículo 483 en referencia a la selección del personal funcionario al servicio de la Administración de Justicia. {...} La especificidad del sistema de carrera judicial y de función pública no se considera un defecto de la estructura interna sino un plus añadido que va más allá del ejercicio de un derecho y no una obligación impuesta por la ratificación de España al texto de la Carta Europea. El sistema judicial español prima el acceso a la justicia y promueve su actuación sin discriminación por el conocimiento del idioma, sin que en ningún caso esta circunstancia pueda suponer la paralización de la actuación de la Justicia en cualquier ámbito del territorio nacional.»*

41. Quant a això, *vid.* AGIRREAZKUENAGA ZIGORRAGA, Iñaki, «La carta europea de lenguas regionales o minoritarias como derecho interno», en: *Diversidad y convivencia lingüística*, Donostia-San Sebastián, p. 111 i s.

42. DIRECCIÓN GENERAL DE POLÍTICA EXTERIOR PARA EUROPA, Memoria explicativa de la Carta europea de lenguas regionales o minoritarias, 10.5.1999: «*esta Dirección General considera conveniente proceder a la ratificación de la Carta Europea de las lenguas regionales o minoritarias, teniendo en cuenta, como resalta el Preámbulo de la Carta, que el derecho a utilizar una lengua regional o minoritaria en la*

gua regional o minoritaria en la vida privada y pública constituye un derecho imprescriptible». I on queda tot el posicionament internacional d'Espanya, vist anteriorment, pel que fa al Dret dels tractats.

5. L'al·legació de la Carta als tribunals per part dels ciutadans

La situació normativa quant a rang i primacia de la Carta crec que ja no pot oferir cap dubte. Però un altre tema diferent és que la Carta pugui ser al·legada com a tal als tribunals pels ciutadans. Per això podria pensar-se que caldria que de la Carta es derivessin drets. I el problema és que la doctrina sembla d'acord quant a la idea que de la Carta sorgeixen obligacions per als estats, però no directament drets per als ciutadans,⁴³ en la mateixa línia d'altres normes internacionals.⁴⁴

Tot i així, aquesta interpretació deriva de l'*iter* legislatiu de la Carta i de la literalitat més estricta de les seves disposicions, que reconeix drets, efectivament, però els fa dependre de decisions estatals. No es pot dir, doncs, que aquesta interpretació sigui incorrecta, però sí que cal esbrinar si aquesta interpretació és l'única possible.

Cal començar dient que aquesta conclusió és contrària a les afirmacions de la doctrina internacionalista sobre els tractats, que vam veure que indubtablement feien derivar drets per als ciutadans. Des d'aquest punt de vista, tot i que la Carta intenta només establir una sèrie de compromisos per als estats, caldria decidir si sempre és necessari que l'Estat actuï perquè la Carta pugui tenir vigència real i palesa als tribunals. I en aquest sentit, dintre del respecte al Dret dels tractats internacionals, i recordant el que estableix literalment l'article 27 del Conveni de Viena sobre el Dret dels tractats,⁴⁵ sembla que en

vida privada y pública constituye un derecho imprescriptible, de conformidad con los principios contenidos en el Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos de las Naciones Unidas, y de acuerdo con el espíritu del Convenio del Consejo de Europa para la protección de los Derechos Humanos y de las Libertades Fundamentales».

43. Així ho afirma CASTELLÀ SURRIBAS, Santiago J., «La carta europea de les llengües regionals o minoritàries i l'article 22 de la carta dels drets fonamentals de la UE», *Llengua, Societat i Comunicació*, 4.11.2006, p. 62. *Vid.* també, del mateix autor, *La ratificació de l'Estat espanyol, op. cit.*, p. 2.

44. Vegeu CAMPINS ERITJÀ, «El reconeixement de la diversitat lingüística», *op. cit.*, p. 111. URRUTIA LIBARONA, Íñigo, «The Juridical Regime of Languages and The Recognition of Linguistic Diversity in the European Constitution», II Simposi Internacional Mercator: Europa 2004: Un nou marc per a totes les llengües? Tarragona 27-28.2.2004, p. 10.

45. «Art. 27. *El derecho interno y la observancia de los tratados. Una parte no podrá invocar las disposiciones de su derecho interno como justificación del incumplimiento de un tratado. Esta norma se entenderá sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 46.*»

absolut és necessari que l'Estat actuï en tot cas, sinó que els ciutadans podran demanar el compliment de les disposicions de la Carta quan els afectin directament.

Evidentment que els ciutadans no poden demanar en un procés la reestructuració del sistema d'accés a la carrera judicial, o sol·licitar, també en el marc d'un procés jurisdiccional, que l'Estat exigeixi als jutges conèixer les llengües oficials diferents del castellà. Però sí que poden invocar els drets d'opció lingüística que es deriven clarament de l'article 9 de la Carta. I és que si no fos així i se seguís complint literalment el Dret intern derivat de l'article 231 de la LOPJ contrari a la Carta, s'estaria vulnerant directament el Conveni de Viena abans esmentat.

Ara bé, tot l'anterior no deixa de ser polèmic. I, per això, ara caldria determinar si és imprescindible entendre que la Carta comporta drets per als ciutadans, per tal que sigui directament aplicable enfront de les lleis com qualsevol altre tractat internacional de l'article 94.1 CE. I en aquest sentit, la conclusió podria ser bastant clara: no és necessari. Només cal invocar el simple compliment de l'ordenament jurídic, dintre del qual hi ha també indubtablement, per disposició de l'article 96 CE, el dret dels tractats internacionals, que informa tot l'ordenament jurídic.

I si és així tot l'anterior, no cal que les parts invoquin expressament el reconeixement de cap dret, sinó que només és necessari que al·leguin senzillament que la Carta permet la celebració, àmpliament, dels processos en una llengua oficial diferent del castellà. I si és aquesta la situació, no cal més que complir amb el que preveu el tractat, és a dir, la Carta europea, sobretot tenint present que cap norma amb rang de llei prohibeix la celebració d'un procés en una llengua oficial diferent del castellà, si cap de les parts al·lega —de bona fe—⁴⁶ indefensió, segons el que disposa l'article 231 LOPJ. Evidentment que això comporta el compliment del dret d'opció lingüística, però per tal que un tribunal celebri el procés en una llengua oficial diferent del castellà no cal invocar aquest dret, sinó només que la Carta europea ho permet, té tota la intenció que pugui ser així, i per tant els tribunals han de posar els mitjans possibles perquè les disposicions de la Carta puguin ser una realitat. I, a més, que no hi ha cap norma amb rang legal que ho prohibeixi, malgrat que això, davant de la preeminència de les normes d'un tractat internacional, ja vam veure que era una qüestió clarament secundària, inclús en un tractat que té la

46. Com exigeix l'article 247 LEC per a qualsevol petició que es faci davant d'un tribunal.

formulació de les seves disposicions adreçada als estats de la Carta europea. Formulació que, per cert, és compartida per multitud de tractats internacionals, la qual cosa no impedeix la seva invocació als tribunals per part dels litigants.

Malgrat tot el que s'acaba de dir, hi ha un altre escull important, i aquest prové del mateix redactat de la Carta, que conté una frase al seu article 9.1 que veritablement es pot qualificar d'enigmàtica:

Las Partes se comprometen, por lo que se refiere a las circunscripciones de las autoridades judiciales en las que el número de personas que allí residan y hablen las lenguas regionales o minoritarias justifique las medidas específicas siguientes, según sea la situación de cada una de esas lenguas y a condición de que el Juez no considere que la utilización de las posibilidades ofrecidas por el presente párrafo constituye un obstáculo para la buena administración de la justicia.

La frase subratllada amb negreta és el lògic producte d'un consens entre les diverses posicions enfrontades en la discussió prelegislativa de la Carta,⁴⁷ i té un estil de compromís molt freqüent en la normativa internacional. Cal posar d'acord molts actors, i s'han d'incloure ambigüitats perquè el text final pugui satisfer tothom des del punt de vista tècnic i polític.

Però llavors arriba el problema per a l'interpret, perquè la darrera frase té una exegesi veritablement complexa. Faig l'advertiment previ que, òbviament, aquesta frase mai podria ser utilitzada per dir que la Carta no és aplicable perquè és contrària a la Llei orgànica del poder judicial, perquè això suposaria una contravenció constitucional i també de drets del Conveni europeu de drets humans, com recordava el Consell General del Poder Judicial en l'informe de 1995⁴⁸ abans esmentat. A banda del trencament de les regles de bona fe en la interpretació dels tractats que exigeixen l'article 25 del Conveni de Viena de 1969 i l'article 2.2 de la Carta de les Nacions Unides. I fins i tot seria un in-

47. Vid. DE PUIG, Lluís M., «Debat i elaboració...», *op. cit.*, p. 154.

48. *Op cit.*, p. 22 i 23: «En primer lugar, ninguna de las disposiciones de la Carta se podrá interpretar en el sentido de que limita o deroga los derechos garantizados por el Convenio Europeo de Derechos Humanos [...]. Estas consideraciones serán de particular trascendencia en lo que se refiere a los aspectos derivados de los derechos de audiencia y defensa en causas civiles y penales (art. 6 del Convenio Europeo), incluido el derecho del acusado en un proceso penal a ser informado de la acusación "en una lengua que comprenda" [...]. En segundo lugar, el texto se aplica conforme a las reglas de norma mínima y norma más favorable, de modo que las disposiciones de la Carta no afectarán a las disposiciones más favorables, reputadas como tales por el nivel de protección que dispensan a sus destinatarios, que en el momento de su ratificación vinieran ya rigiendo la situación de las lenguas regionales o minoritarias [...].»

compliment de les intencions del mateix Estat espanyol en ratificar la Carta, atès que va ser un dels estats que va subscriure un major nombre de paràgrafs entre els possibles.⁴⁹

Tanmateix, descartat el risc principal —que ha estat malgrat tot el més pretextat a la pràctica—, les possibilitats de bloqueig que s'obren són immenses. I és que, d'una interpretació il·legítima del tractat al·legant que les seves disposicions són *contra legem*, es pot passar a una interpretació que posi en qüestió la mateixa constitucionalitat de la Carta, reconeixent que perquè sigui plenament aplicable és obvi que tard o d'hora els jutges hauran de conèixer les llengües oficials diferents del castellà del lloc on exerceixin. I si això és així, s'haurà d'exigir el coneixement d'aquestes llengües a les oposicions, la qual cosa podria suposar una vulneració de l'article 23.2 CE, que reconeix el dret fonamental d'accés a la funció pública en condicions d'igualtat.⁵⁰ Per tant, d'aquesta interpretació podríem inferir estrictament la impossibilitat de celebració d'un procés en una llengua oficial diferent del castellà quan el jutge s'hi oposi per un motiu ben fonamentat: que no entén les actuacions, la qual cosa, òbviament, «*constituye un obstáculo para la buena administración de la justicia*».

Tot i reconèixer la realitat de les afirmacions anteriors, voldria fer un aclariment rellevant. L'article 23.2 CE només ordena que l'accés a la funció pública sigui garantit en funcions d'igualtat, per la qual cosa no es podria exigir en una oposició d'àmbit estatal⁵¹ el coneixement obligatori d'aquestes tres llengües oficials diferents del castellà, perquè sempre hi hauria candidats que coneguessin almenys alguna d'aquestes llengües, cosa que els posaria en situació de clara superioritat envers la resta d'opositors d'una manera generalitzada. Sobre aquest punt no hi ha dubtes.

Ara bé, un cop que l'aspirant ha accedit a la funció pública, qüestió completament diferent és l'elecció de destinació concreta. L'aspirant ja té tots els requisits per ser funcionari, i l'únic que li cal és prendre possessió d'una plaça. Doncs bé, si aquesta plaça és en una comunitat autònoma plurilingüe, no es vulnera cap dret fonamental per exigir, en aquest cas concret, el coneixement

49. En concret en va subscriure 68 de 98, que és una xifra molt alta atès que el nombre mínim era 35. *Vid.* CASTELLS, José Manuel, «Efectos jurídicos de la ratificación por España de la Carta Europea de Lenguas regionales o minoritarias», *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 69 (2), 2004, p. 228.

50. *Vid.* sobre el tema XIOL RÍOS, Juan Antonio, «L'ús de les llengües a l'Administració de Justícia: el nou marc legal», ponència inèdita de Barcelona 2005, p. 3-4.

51. Seria diferent si l'oposició tingués un àmbit autonòmic.

de la llengua oficial diferent del castellà. Només es vulneraria si l'única oportunitat d'elecció de la destinació fos en alguna d'aquestes comunitats i el jutge no conegués la llengua pròpia de molts dels seus ciutadans. Però aquesta possibilitat és reduïda si s'organitza adequadament la provisió de destinacions.

Tret d'aquesta raó, a banda de la possible indefensió —sempre que sigui real—⁵² d'alguna de les parts, no hi ha cap altre pretext imaginable —i que no sigui radicalment contrari a la Carta— pel qual l'ús d'una llengua oficial diferent del castellà en un procés jurisdiccional pugui ser considerat un obstacle per a la bona administració de la justícia. I és precisament en l'evitació d'aquests dos inconvenients allò en què ha de treballar l'Estat per complir les disposicions de la Carta, bàsicament fent esforços molt rellevants per aconseguir l'adient formació lingüística dels jutges i l'agilitat de les traduccions quan alguna de les parts no entengui la llengua oficial diferent del castellà. Però mentre no ho faci, les disposicions de la Carta que afecten directament els ciutadans no es poden deixar pendents i indefinides *sine die* en espera que l'Estat implementi les mesures adients. Perquè això suposaria un incompliment evident d'un tractat que forma part, com ja hem vist reiteradament, del Dret espanyol.

Però ja no és matèria d'aquest treball la qüestió, força interessant, de quines mesures concretes han de prendre els estats per a la promoció de les finalitats de la Carta i la garantia del seu compliment, per la qual cosa deixaré aquí aquest punt. Vegem ara les possibilitats d'al·legació del compliment de la Carta als diferents tribunals, atenint-nos només a les seves disposicions i a les de la Llei orgànica del poder judicial, deixant de banda les normes dels estatuts d'autonomia.

52. Aquest punt polèmic no és matèria d'aquest treball, però voldria deixar constància breu de la meva opinió. L'acceptació de l'al·legació d'indefensió no pot ser en cap cas automàtica, perquè el jutge, com ja vaig dir, ha de considerar si l'al·legació s'ha fet o no de bona fe, complint amb allò que preveu l'article 247 LEC, com ha de fer amb qualsevol altra al·legació. I no es pot considerar de bona fe l'al·legació d'indefensió si la persona que la posa de manifest té vincles sociològics demostrables amb llocs on es parli la llengua de què es tracti, que facin molt poc probable el seu desconeixement, almenys passiu, de la llengua. La qual cosa és especialment destacable amb llengües tan romàniques com el castellà, i gens llunyanes etimològicament parlant. Es tracta d'una qüestió de difícil apreciació a la pràctica, però no és acceptable donar empara amb automatisme als abusos en aquesta matèria d'alguns subjectes processals, que sovint no tenen més que un transfons polític incompatible amb el lliure ús de les llengües cooficials a les comunitats autònomes reconegut per la Constitució espanyola.

6. Aplicació concreta de la Carta als tribunals amb jurisdicció a la comunitat autònoma i als tribunals amb jurisdicció a tot l'Estat

Malgrat que no canviï l'article 231 de la LOPJ —com ho hauria de fer per complir completament la Carta—, i que, per tant, no existeixi el dret d'opció lingüística *strictu sensu*, si està vigent el tractat internacional que comentem, és indubtable que les disposicions de l'article 231 s'han d'interpretar per part dels jutges de la manera més propera possible a les disposicions de la Carta, fent que aquesta desenvolupi una funció informadora de l'ordenament espanyol que és coherent amb el compliment del Dret dels tractats en els termes vistos abans. I per això només és necessària la feina interpretativa dels tribunals, sense esperar l'actuació del legislador. Amb aquestes premisses podem concloure definitivament els termes de l'aplicació de la Carta als tribunals espanyols.

En els tribunals que tinguin només jurisdicció a la comunitat autònoma amb llengua oficial diferent del castellà, veritablement, la petició d'alguna de les parts quant al fet que el procediment sigui celebrat en la llengua pròpia dels ciutadans autònoms no hauria de suposar cap problema, al marge, lògicament, dels inconvenients que acabem de veure. Els detalls de la seva invocació ja han quedat explicats i, per tant, em remeto al que ja s'ha dit. Només vull afegir que sembla també que és la voluntat de la Carta, pel que diu el Comitè d'experts,⁵³ que la solució més oportuna per resoldre aquesta problemàtica és que els jutges coneguin la llengua oficial diferent del castellà. És la mesura que suposa un major cost intel·lectual als jutges, però és també la més apropiada pressupostàriament, atès que l'alternativa és disposar d'un cos de traductors que, òbviament, seria caríssim mantenir. A banda d'això, sembla antinatural que els ciutadans d'una comunitat autònoma es vegin obligats a adreçar-se als jutges d'aquesta mateixa comunitat a través d'un traductor, cosa que, evidentment, no succeeix a les comunitats monolingües, la qual cosa suposa, certament, un trencament del dret a la igualtat entre uns i altres ciutadans del mateix Estat.

Pel que fa als tribunals amb jurisdicció a tot l'Estat, és a dir, el Tribunal Suprem, el Tribunal Constitucional i el complex de tribunals de l'Audiència Nacional, no s'hi poden celebrar procediments en les llengües oficials diferents del castellà. Això pot ser un *desideratum*, certament, però no és, *strictu sensu*, Dret vigent, ni a la Carta europea ni a la Llei orgànica del poder judicial. Per

53. Informe del Comitè d'experts de 21.9.2005, p. 169.

tant, en l'*statu quo* actual de la regulació no es pot pretendre de cap de les maneres que aquests tribunals estatals duguin a terme el procés en les llengües oficials diferents del castellà, tret que el mateix Estat ho decideixi posant els mitjans oportuns i fent les reformes adients, complint d'aquesta manera el *desideratum* abans esmentat i que és sobradament conegut que és Dret vigent a altres estats plurilingües com Canadà, Bèlgica o Suïssa.

Tanmateix, les disposicions de la Carta sí que hi poden tenir alguna influència, que fins i tot ja ha estat reconeguda per algun d'aquests tribunals.⁵⁴ El fet que el procediment es dugui a terme en la llengua oficial a tot l'Estat, el castellà, no vol dir que actuacions concretes, com ara les declaracions dels acusats, no puguin tenir lloc en la seva llengua pròpia, i sense cap necessitat d'al·legar desconeixement de la llengua castellana. I, d'aquesta manera, no tindria per què impedir-se, per identitat de raonament, que els participants en qualsevol procés com a parts o testimonis poguessin expressar-se en la seva llengua pròpia, com de fet ja s'ha reconegut precisament per als acusats en la sentència esmentada. O bé que es puguin presentar com a prova documents redactats en les llengües oficials diferents del castellà, sense necessitat que les parts en facin la traducció, si la llengua és coneguda pel tribunal o la pot entendre amb facilitat, cosa que, per cert i a banda de qualsevol tòpic, no és infreqüent ni amb el gal·lec ni tan sols amb el català.⁵⁵

La raó és que, com deia la sentència esmentada, «*es una garantía del derecho de defensa permitir al acusado que se exprese en su lengua materna*». I l'acusat no és més que una part en un procés jurisdiccional, el penal. És cert que en un procés penal existeix el mite de l'autodefensa, en bona mesura cada cop més descartat per la realitat dels fets i de les normes. Tot litigant del procés penal ha de comparèixer obligatòriament acompanyat d'advocat —i normalment de procurador— en qualsevol procediment que no sigui el de faltes.

Doncs bé, donant per suposat que no és una situació agradable comparèixer com a acusat en un procés penal, tampoc no és senzill comparèixer en qualsevol altre procés havent de declarar com a part o testimoni. I el que resulta incontestable és que sempre es declara amb molta més precisió i comoditat en la llengua pròpia de cadascú, per molt que es dominin altres llengües. I pel que fa als documents presentats com a prova, exigir-ne la traducció suposa un cost

54. *Vid.* Sentència del Ple de la Sala Penal de l'Audiència Nacional de 24.4.2008, FJ 1.

55. Sense que aquesta afirmació suposi cap menyspreu per a l'euskera, tot al contrari, sinó com a estímul per evidenciar que es tracta d'una llengua amb una especial necessitat i esforç de protecció.

de temps i diners absurd si tots els presents entenen —o poden entendre amb facilitat— els documents.

No hi ha cap motiu, en aquestes condicions, que avaluï el compliment de la Carta quan es tracta d'acusats, i que en canvi se li giri l'esquena quan estem parlant de qualsevol altre declarant, sigui part o testimoni. A més, els tribunals han d'afavorir la marxa i la rapidesa dels procediments. I les traduccions, si no són necessàries, l'entorpeixen. O si es poden garantir amb gran facilitat com succeeix als tribunals de l'Audiència Nacional, no té cap sentit dificultar les declaracions fetes en llengües oficials diferents del castellà. A més, els tribunals estatals tenen jurisdicció per a tot l'Estat plurilingüe. I si l'Estat té com a característica aquesta diversitat lingüística, no és lògic que aquesta realitat no pugui reflectir-se, almenys en els marges assenyalats, en l'actuació dels tribunals d'aquest mateix Estat.

7. Conclusions

- La Carta europea de les llengües regionals o minoritàries és un tractat internacional superior en rang a qualsevol llei, orgànica o ordinària.
- És discutible si la Carta europea garanteix drets als ciutadans que siguin d'invocació directa als tribunals. Però és incontrovertible que el compliment de les seves disposicions no pot dependre sempre de decisions absolutament concretes dels estats que l'han ratificat.
- Per tant, al marge de si les disposicions de la Carta europea generen o no drets, el que és indubtable és que han d'informar, almenys a nivell de principi, tot l'ordenament vigent de l'Estat, del qual també forma part la Carta. Per això, les lleis espanyoles s'han d'interpretar d'acord amb el que disposa la Carta europea.
- La frase de l'article 9.1 de la Carta europea «*obstáculo para la buena administración de la justicia*», ha de ser d'interpretació restrictiva per tal de no incomplir les obligacions de bona fe en la interpretació d'un tractat internacional.
- Als tribunals amb jurisdicció a tot l'Estat fóra desitjable, d'acord amb els principis de la Carta, que les declaracions de parts i testimonis, i la presentació de documents com a prova, poguessin tenir lloc en les llengües cooficials en la mesura del possible.

Resumen

La invocación directa de la Carta europea de las lenguas regionales o minoritarias en los tribunales

Jordi Nieva Fenoll

La Carta europea de las lenguas regionales o minoritarias tendría que ser de invocación más frecuente en los tribunales por parte de los ciudadanos. A pesar de ello, a menudo se oponen supuestos obstáculos jurídicos que parecen impedir que pueda ser así. Sin embargo, cuando se observan de cerca estas teóricas trabas, el observador se da cuenta de que con frecuencia es una interpretación sesgada de estas trabas lo que hace que la Carta no sea de aplicación más frecuente. Es discutible si la Carta otorga derechos directamente a los ciudadanos, pero lo que no es rebatible es que como tra-

tado internacional ratificado por el Estado español, superior en rango a cualquier ley orgánica u ordinaria, su contenido tiene que informar todo el ordenamiento jurídico y, por lo tanto, su aplicación no tendría que generar en absoluto tantos inconvenientes como se observa en la práctica de los tribunales. En el artículo se analizan las diferentes maneras de superar estos obstáculos, a fin de que los ciudadanos encuentren en la Carta el amparo de sus derechos que desearon los inspiradores de este tratado internacional.

Palabras clave: primacía; tribunales; rango; tratado.

Abstract

Directly Invoking the European Charter of Regional or Minority Languages before the Courts

Jordi Nieva Fenoll

Citizens appearing in court should invoke the European Charter for Regional or Minority Languages more often. Despite this, so-called legal obstacles are often cited that would seem to prevent this from happening. Nevertheless, when these theoretical obstacles are viewed more closely, the observer realizes that it is often a biased interpretation of these obstacles that prevents the Charter from being applied more often. It is debatable whether the Charter grants rights directly to the citizenry, but

what is irrefutable is that as an international treaty ratified by Spain, superior in status to any implementing act or ordinary law, its contents must inform the entire legal system, and consequently, its application should not generate as many disadvantages as is observed in the practice of the courts. The article analyzes different ways of overcoming these obstacles, so that the citizenry can find in the Charter the protection of their rights desired by those who inspired that international treaty.

Key words: primacy; courts; status; treaty.